

УДК 159.953.5

Смульсон Марина Лазарівна, член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор, завідувачка лабораторії сучасних
інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

e-mail: Smulson@ukr.net

ІНТЕЛЕКТ ДОРΟΣЛОЇ ЛЮДИНИ: СТРУКТУРА ТА САМОРОЗВИТОК

Анотація

У статті надана психологічна характеристика інтелекту дорослої людини, а також аналіз процесу і критеріїв його розвитку. Інтелект визначається як цілісне (інтегральне) психічне утворення, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу шляхом постановки і розв'язування задач. Інтелект має міжкогнітивну і метакогнітивну природу і різні модальності залежно від конкретних поставлених задач і особливостей контексту, в якому вони здійснюються.

Інтелект як психічне утворення детермінують базові когніції, однак не зводиться до них, а включає також і метакогніції (метакогнітивні інтегратори), серед яких основні - це інтелектуальна ініціація, рефлексія, децентрація, інтелектуальні стратегії, здатності та компетентності. Провідними критеріями інтелектуального саморозвитку є ампліфікація та перетворення ментальних моделей світу, структурно-функціональне коаліціювання (інтеграція) інтелекту, якісні зміни у змісті та наборі інтелектуальних дій, підсилення інтерпретаційних та реінтерпретаційних можливостей суб'єкта

Розвиток інтелекту дорослого виступає як ментально самодетермінований і власними, самостійно поставленими задачами ініційований, процес, тобто як саморозвиток.

У статті наведено також фрагменти дистанційного курсу «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих», спрямованого на розвиток інтелекту дорослої людини у віртуальному освітньому просторі.

Ключові слова: інтелект, розвиток, саморозвиток, рефлексія, децентрація, інтелектуальна ініціація, дистанційний курс, інтелектуально-творчий тренінг дорослих.

Смульсон Марина Лазаревна, член-корреспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувача лабораторією сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ИНТЕЛЛЕКТ ВЗРОСЛОГО ЧЕЛОВЕКА: СТРУКТУРА И САМОРАЗВИТИЕ

Аннотація

В статті дана психологічна характеристика інтелекту дорослого людини, а також аналіз процесу і критеріїв його розвитку. Інтелект визначається як цілісне (інтегральне) психічне формування, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу шляхом постановки і рішення завдань. Інтелект має міжкогнітивну і метакогнітивну природу і різні модальності в залежності від конкретних поставлених завдань і особливостей контексту, в якому вони виконуються.

Інтелект як психічне формування детермінується базовими когніціями, однак не зводиться до них, а включає також і метакогніції (метакогнітивні інтегратори), серед яких основні – це інтелектуальна ініціація, рефлексія, децентрація, інтелектуальні стратегії, здатності і компетентності. Ведучі критерії інтелектуального саморозвитку – ампліфікація і перебудовування ментальних моделей світу, структурно-функціональне коаліціювання (інтеграція) інтелекту, якісні зміни в змісті і наборі інтелектуальних дій, посилення інтерпретаційних і реінтерпретаційних можливостей суб'єкта.

Развитие интеллекта взрослого выступает как ментально самодетерминированный и собственными, самостоятельно поставленными задачами инициированный, процесс, иными словами, как саморазвитие.

В статье приведены также фрагменты дистанционного курса «Интеллектуально-творческий тренинг взрослых», направленного на развитие интеллекта взрослого человека в виртуальном образовательном пространстве.

Ключевые слова: *интеллект, развитие, саморазвитие, рефлексия, децентрация, интеллектуальная инициация, дистанционный курс, интеллектуально-творческий тренинг взрослых.*

Smulson Marina Lazarivna, corresponding member NAPS of Ukraine, doctor of psychological sciences, professor, Head of Department of Modern Information Technologies of education Institute of Psychology G.S. Kostiuk NAPS of Ukraine

INTELLECT OF ADULTS: STRUCTURE AND SELF-DEVELOPMENT

Summary

In the article are presented psychological characteristics of the adult's intellect, as well as analysis of the process and criteria of its development. Intellect is defined as a holistic (integral) mental formation which is responsible for the generation, construction and restructuring of the mental models of the world by putting out and solving problems. Intellect has the intercognitive and metacognitive nature and different modalities depending on the specific problems and characteristics of the context in which they are carried out.

Intellect as a mental formation is determined by the basic cognitions, but it is not limited by them. It includes also metacognitions (metacognitive integrators), the main of them - the intellectual initiation, reflection, decentration, intellectual strategies, skills and competences. The leading criteria of intellectual self-development are amplification and restructuring of the mental models of the world, the structural and functional integration of the intellect, qualitative changes in the

content and set of intellectual actions, strengthening of the subject interpretation and reinterpretation opportunities.

Development of an adult intellect emerges as a mentally self-determined process, initiated by own problems, in other words, as a self-development.

Fragments of the distance course "Intellectual and creative training of adults" aimed to the development of intellect of adults in a virtual educational environment are also presented in the article.

Keywords: *intellect, development, self-development, reflection, decentration, intellectual initiation, distance course, intellectual and creative training of adults.*

Метою даної статті є психологічна характеристика інтелекту дорослої людини, а також аналіз процесу і критеріїв його розвитку. Наведено також фрагменти дистанційного курсу «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих», спрямованого на розвиток інтелекту дорослої людини у віртуальному освітньому просторі.

Ми розпочнемо розгляд інтелекту з двох відомих висловлювань Нільса Бора. Класик фізики так коментував свої геніальні наукові твердження: кожне моє речення має сприйматися не як твердження, а як запитання. І ще: проблеми важливіші за рішення – рішення може застаріти, а проблема залишається. Проблема інтелекту безумовно є вічною, такою, старі рішення щодо якої часто застарівають і потребують нових підходів (скажімо, безумовно застарілим є тестологічний підхід до інтелекту, відповідно до якого інтелект є вродженою стабільною властивістю людини, майже незмінною протягом життя). Запитання щодо інтелекту теж досить складно перетворюються на твердження.

Отже, перше наше запитання щодо інтелекту звучить так: чи співпадають поняття *інтелект* і *мислення* (або *інтелект* і *психічні процеси*)? Позитивна відповідь на це запитання є досить розповсюдженою у психологічній науці. Однак, на нашу думку, інтелект не є синонімом мислення, мислення (незалежно від рівня його включеності до пізнавальної діяльності) є важливим (може й провідним), але не єдиним компонентом інтелекту.

Що ж таке інтелект? Ми пропонуємо визначення інтелекту, пов'язане з його структурно-функціональним та процесуальним змістом.

ІНТЕЛЕКТ – це цілісне (інтегральне) психічне утворення, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу шляхом постановки і розв'язування задач. Інтелект має міжпроцесуальну і метакогнітивну природу і різні модальності залежно від конкретних поставлених задач і особливостей контексту, в якому вони здійснюються [3, 10, 11].

Ще один важливий сучасний аспект інтелекту слід визначити як універсальне забезпечення ним компетентностей (як інтелектуальних здатностей) у найбільш широкому сенсі (звичайно, поряд з мотиваційно-особистісними гарантами компетентісного потенціалу).

Нижче ми розглянемо більш докладно різні аспекти указаного підходу, а зараз визначимо найбільш близькі до нього концепції інтелекту. Це концепція метавиконавчих функцій Р. Стернберга [12] та розуміння М.О.Холодною інтелекту як форми організації ментального досвіду, відповідно до якого інтелект як реальне психічне утворення – це, у першу чергу, ті події, які відбуваються в індивідуальному ментальному досвіді [14]. Крім того, слід згадати класичний принцип єдиного інтелекту Б.М.Теплова, відповідно до якого інтелект у людини єдиний, і єдині основні механізми мислення, однак відрізняються форми мисленнєвої діяльності, оскільки відрізняються задачі, які стоять у тому або іншому випадку перед розумом людини [13].

В.П. Зінченко [2] стверджує, що смисловий образ інтелекту був заданий древньогрецькими філософами. Платон, зокрема, вважав, що інтелект (нус) – це те, що відрізняє людську душу від тваринної. Інтелектуальна здатність у душі людини спрямована на поняттєвий зміст речей та ідей, і мислення – це коли «повернуті очі душі», якими можна побачити те, що не можуть бачити інші.

Надалі відбувалося, на думку В.П.Зінченка, тільки зниження рангу інтелекту. Він наводить багато визначень інтелекту, які операціоналізують

його, утилітаризують, зводять до здатності пристосування тощо. Найбільш розповсюджені визначення тлумачать інтелект як здатність

- давати вірні відповіді, спираючись на віру або факти;
- абстрактно мислити;
- адаптуватися до довкілля;
- адаптуватися до нових життєвих ситуацій;
- розв'язувати задачі «в розумі»;
- навчатися або набувати досвід;
- набувати інші здатності;
- модифікувати інстинктивні форми поведінки;
- загальна здатність до пізнання і розв'язування проблем, яка визначає

успіх будь-якої діяльності й знаходиться у підґрунті інших здатностей.

І все ж таки усі вказані вище підходи не схильні відрізнити інтелект від мислення, крім тих, які В.П.Зінченко умовно називає інтравертними, тобто такими, які підкреслюють спрямованість інтелекту на самого себе (див. визначення М.О.Холодної: інтелект – це форма організації та реорганізації свого ментального, тобто того ж інтелектуального, досвіду [14]).

Аналізуючи проблему розвитку інтелекту в навчанні, В.П.Зінченко посилається на характеристику інтелекту, запропоновану Асмусом [1], яка ґрунтується на розумінні широти і гнучкості інтелекту. Саме тому, як зазначає В.П.Зінченко, для розвитку інтелекту в навчанні потрібними є багатопредметність та багатотем'я, різні мисленнєві установки та прийоми, форми та види мислення, різні когнітивні стилі учителів і, відповідно, **різні картини світу** (виділено нами. М.С.). Якщо у результаті навчання виникне потреба у побудові власної картини світу, то його (навчання) завдання буде виконане. Останнє, безумовно, має найсерйозніше відношення до навчання дорослих.

У контексті розгляду психічного розвитку як становлення системи, що самоорганізується, С.Д. П'янкова [8] інтелект теж розглядає як систему, що самоорганізується, а інтелектуальний онтогенез тлумачить як диференціацію

нерозчленованого цілого, яка прогресує. Розуміння інтегрального інтелекту цим автором певною мірою відповідає нашим уявленням про структуру інтелекту і принципи його розвитку: інтегральний інтелект є цілісною, ієрархічно організованою системною когнітивних структур, причому компоненти інтелекту мають власну специфіку і впливають на властивості цілого, а сам інтелект (ціле) впливає на властивості своїх компонентів. При цьому інтелект – це відкрита система, стани якої описуються нелінійними моделями. Онтогенетично вона формується у безперервній взаємодії з середовищем і під впливом чинників генотипу за загальними закономірностями психічного розвитку. Ієрархізація інтелекту має дві складові – диференціацію та інтеграцію, при цьому якісні зміни структурно-функціональних компонентів інтелекту пов'язані зі змінами рівня автономізації та координації окремих підсистем [8].

Однак зрозуміло, що цілісний та інтегральний характер інтелекту не виключає його структурованості, тобто наявності низки компонентів (структурних елементів), які й визначають інтелект як психічне утворення. Це, перш за все, базові когніції, серед яких основні психічні процеси (відчуття, сприймання, пам'ять, увага як контроль), мислення та уява, мова і мовлення.

При цьому інтелект не зводиться до системи когніцій, а включає також і метакогніції (метакогнітивні інтегратори, «вторинні» психічні процеси), серед яких основні - це інтелектуальна ініціація (самостійна постановка задачі), рефлексія, децентрація, інтелектуальні стратегії та уміння (здатності та компетентності), а також метакогнітивний моніторинг, інтуїція, інтелектуальні аттитуди (цінності, смисли) [9, 10, 11].

Метакогнітивні процеси – це такі процесуальні засоби, оволодіваючи якими, суб'єкт значною мірою і стає таким, тобто набуває «самості» і суб'єктності не тільки відносно зовнішнього світу, але і відносно світу внутрішнього - власної психіки, її змісту [4, 5]. За Грегорі Мітчелом [16], метакогніції включають як мислення про мислення, так і розмірковування про інші свої ментальні процеси, такі як пам'ять, сприймання, та ін. Отже,

метакогнітивна саморегуляція є центральною в інтелекті, і, особливо слід вказати на її провідну роль в кристалізованому інтелекті дорослої людини.

М.О.Холодна [14] виділяє п'ять рівнів розвитку інтегрованого інтелекту. До періоду дорослості та старості відносяться четвертий і п'ятий рівень. – *Четвертий рівень - ієрархічна інтеграція* – визначає вищі форми інтелектуальної активності дорослої людини (компетентність, талант, мудрість). При наявності зв'язків елементів по рівнях системи самі вони знаходяться між собою у гнучких і варіативних стосунках, відносно вільні від впливу як цілого, так і зовнішніх чинників.

На пізніх етапах онтогенезу має місце *п'ятий рівень*, коли збереженість інтелектуальної системи забезпечується за рахунок компенсаторної ролі поняттєвого досвіду в структурі інтелекту людей похилого віку. М.О. Холодна називає цей рівень – *централізація*, оскільки він супроводжується виділенням певного центрального елемента, який безпосередньо регулює всі інші елементи системи. Перехід системи на централізований рівень функціонування знижує як рівень її інтеграції, так і диференціації. Указані п'ять рівнів структурної організації інтелекту дозволяють говорити про нелінійну динаміку складових ментального досвіду, оскільки вони змінюються нерівномірно і непослідовно, – указує М.О.Холодна (там само).

Погоджуючись в основному з цими підходами до проблеми розвитку інтелекту, зазначимо, що саме динамічність метакогніцій (рефлексії, стратегічності, децентрації, когнітивного моніторингу тощо – див. [3, 10], у свою чергу, визначає потенціал розвитку та саморозвитку інтелекту в цілому. Всі структурні компоненти інтелекту, як когнітивні, так і метакогнітивні, взаємодіють та інтегруються (створюють коаліції в інтелектуальній діяльності) «під задачу» в кожний момент часу, забезпечуючи відповідну ампліфікацію і перетворення ментальних моделей світу, що й визначає інтелектуальний розвиток.

Зміни інтелекту дорослої людини слід пов'язати з саморозвитком [6, 7, 9, 10], який звичайно визначається як специфічна форма інтенціонального,

самодетермінованого, самокерованого розвитку. Нагадаємо, що онтологічний статус саморозвитку характеризується такими рисами, як цілеспрямованість, усвідомленість, опосередкованість і об'єднання об'єкту і суб'єкту в акті розвитку [15].

Відповідно, зафіксуємо провідні критерії події інтелектуального саморозвитку. Про інтелектуальний саморозвиток можна, на нашу думку, говорити тоді, коли мають місце:

- Ампліфікація та перетворення ментальних моделей світу
- Структурно-функціональне коаліціювання інтелекту
- Якісні зміни у змісті та наборі інтелектуальних дій
- Підсилюються інтерпретаційні та реінтерпретаційні можливості суб'єкта

Однак принциповим є те, як саме відбувається інтелектуальний саморозвиток, якими є його чинники і механізми. Ми вважаємо, що суб'єкт сам ставить перед собою відповідні задачі і рефлексує як можливості середовища, створюючи в ньому суб'єктивний простір розвитку, так і власне процес інтелектуального розвитку. І тому можна стверджувати, що інтелект ще більше схильний до саморозвитку, ніж інші психічні структури, тому що він сам створює собі простір розвитку (враховуючи і рефлексуючи свої ментальні, генетичні і середовищні чинники). Слід погодитися з думкою М.О. Холодної, яка зазначає, що «інтелект, який знаходиться під сильним впливом генетичних та середовищних чинників, знаходиться однак і під впливом процесів, які відбуваються у ментальному досвіді людини. Отже, генетична і середовищна детермінація доповнюються ментальною детермінацією, яка має нежорсткий, ймовірнісний, індивідуально-специфічний характер» [14]. Звідси рівень інтелектуальної зрілості дорослої людини визначається, зокрема, ініціативою відносно пошуку нової релевантної інформації, перетворення проблемної ситуації, варіювання способів аналізу проблеми, критичності тощо (там само).

Інакше кажучи, розвиток інтелекту дорослого виступає як ментально самодетермінований і власними, самостійно поставленими задачами

ініційований, процес, тобто як саморозвиток. Він є неможливим без елементів самопроекування, оскільки необхідними є зміст і певна форма, в якій знаходить свій вираз відповідна інтенція. Проект інтелекту дорослої людини орієнтується на такі його функції, як відображувальна, ціннісно-орієнтувальна, прогностично-перетворювальна і характеристики, зокрема такі як інтегрованість, структурно-функціональна повнота, первинна і вторинна децентрація, семантизація (у тому числі професійна), стратегічність, інтелектуальна активність, операціональність та узагальненість, єдність афекту та інтелекту [10].

На такому розумінні змісту інтелекту дорослого і процесу його розвитку побудований наш базовий дистанційний курс «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих», розміщений за адресою moodle.newlearning.org.ua.

Експериментальний курс «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих» на даний момент складається з п'яти модулів. Він є відкритим і може бути доповнений ще будь-якою кількістю модулів (це дозволяє система Moodle), але на даному етапі ми зупинилися на такому не дуже великому обсязі, щоб звернути дослідницьку увагу на процесуальні особливості розвитку, мотиваційні аспекти, специфіку інтелектуального розвитку саме дорослих респондентів.

Модуль складається з кількох занять (уроків) і має таку структуру.

Структура модуля курсу «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих» (рис.1).

Мета заняття.

Коротке резюме змісту попередніх або попереднього модуля. Запитання та коментарі до нього.

Урок 1. Назва. (Лекція, аудіо та відеоматеріали, інтерактивні заняття, приклади обговорення у живому форматі та ін.).

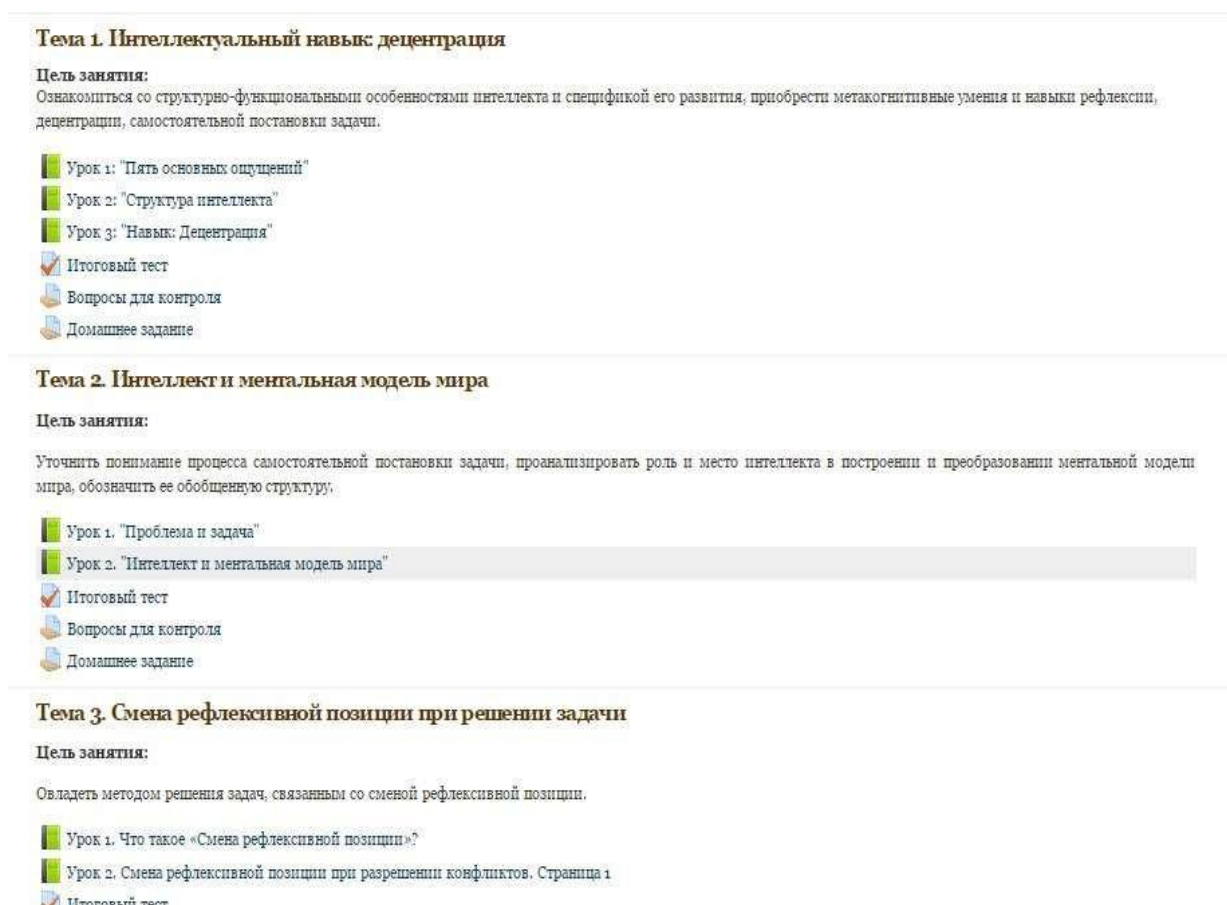
Урок 2. Назва. (Лекція, аудіо та відеоматеріали, інтерактивні заняття, приклади обговорення у живому форматі та ін.).

Підсумковий тест (не дозволяє рухатися далі, якщо не є вірно виконаним).

Контрольні запитання і завдання.

Домашнє завдання (мається на увазі завдання для роботи між модулями). Відповіді на домашнє завдання надсилаються тьютору і, як правило, розміщуються і обговорюються на форумі або у соціальній групі, яка супроводжує курс.

Кожен урок розпочинається з короткої аудіолекції автора курсу і тьютора М.Л.Смульсон, апробованої при проведенні відповідного тренінгу з дорослими у «живому» (недистанційному) форматі (на відеолекцію теж надається посилання).

Тема 1. Інтелектуальний навик децентрація

Цель занятия:
Ознакомиться со структурно-функциональными особенностями интеллекта и спецификой его развития, приобрести метакогнитивные умения и навыки рефлексии, децентрации, самостоятельной постановки задачи.

- Урок 1: "Пять основных ощущений"
- Урок 2: "Структура интеллекта"
- Урок 3: "Навык: Децентрация"
- Итоговый тест
- Вопросы для контроля
- Домашнее задание

Тема 2. Интеллект и ментальная модель мира

Цель занятия:
Уточнить понимание процесса самостоятельной постановки задачи, проанализировать роль и место интеллекта в построении и преобразовании ментальной модели мира, обозначить ее обобщенную структуру.

- Урок 1. "Проблема и задача"
- Урок 2. "Интеллект и ментальная модель мира"
- Итоговый тест
- Вопросы для контроля
- Домашнее задание

Тема 3. Смена рефлексивной позиции при решении задачи

Цель занятия:
Овладеть методом решения задач, связанным со сменой рефлексивной позиции.

- Урок 1. Что такое «Смена рефлексивной позиции»?
- Урок 2. Смена рефлексивной позиции при разрешении конфликтов. Страница 1
- Итоговый тест

Рис. 1. Скрін-шот стартової сторінки курсу «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих»

Наведемо приклад структури і змісту другого модулю курсу (тема «Інтелект і ментальна модель світу»).

Модуль 2.

Тема. Інтелект і ментальна модель світу

Мета заняття:

Уточнити розуміння процесу самостійної постановки задачі, проаналізувати роль і місце інтелекту в побудові і перетворенні ментальної моделі світу, розглянути її узагальнену структуру.

Урок 1. Проблема і завдання

Урок 2. Інтелект і ментальна модель світу

Підсумковий тест

Питання для самоконтролю. Завдання.

Домашнє завдання

Короткий зміст уроку (фрагмент).

Що ж, врешті-решт, наша інтелектуальна обробка навколишнього світу, тобто наш інтелект як механізм, як апарат, нам дає?

Він дає нам те, про що ми вже неодноразово тут згадували, дає таку річ, яку називають «ментальна модель світу». Саме це є результатом роботи нашого інтелекту (притому інтелекту комплексного, інтегрованого).

Він називається коаліційованим (від слова коаліція), або інтегрованим, інтелектом. Всі ті речі, про які ми говорили (від мислення, відчуття, пам'яті до метакогнітивних речей, пов'язаних з децентрацією, постановкою завдання тощо) працюють, створивши коаліцію для розв'язування певних задач. Цей інтегрований інтелект на виході дає нашу ментальну модель світу, тобто визначає те, як ми цей навколишній світ розуміємо.

Але наші ментальні моделі (ментальні карти) відрізняються. Це запорука того, що люди різні.

Якщо люди стануть однакові у всіх сенсах (від зовнішності до розуміння навколишнього світу), то в той самий момент ми втратимо різноманітність світу, його красу. Однак важливо глибоко розуміти і глибоко поважати ментальну модель світу іншої людини, децентровану найчастіше відносно моєї.

Я пропоную вам подумати над узагальненою картиною ментальної моделі, яка складається з трьох частин. Вона, як так сказала, об'ємно-площинна (частини перетинаються одна з однією не тільки на площині, а й у просторі). Основною характеристикою ментальної моделі є наш з вами сенс життя, тобто для чого «все це».

Упродовж нашого життя він змінюється: змінюється з віком, змінюється залежно від ситуації, але все одно він завжди буде стрижнем, на якому буде розташовуватися все наше розуміння світу, навколо якого будуть будуватися наші ментальні моделі, площинні і просторові. І ця ментальна модель людини іноді змінюється сама собою в кризовій життєвій ситуації, або з віком принципово переходить на наступний етап.

А якщо не змінюється, то це означає, що з криз, яких у нашому житті повно і нормативних, як в психології кажуть, і ненормативних, які ми самі собі створюємо, людина «не вийшла».

У нас усіх різні ментальні моделі, однак, у них усіх величезне місце займають і цінності, і смисли, і просторово-часові координати, і точки зору інших людей або іншої людини, яку ми назвемо «значущий інший». Це та інша людина, яка для нас значуща, або ж люди, які для нас, дійсно, значущі.

Це ті, з ким ми спільно йдемо по життю. Їх погляд на світ. Це можуть бути близькі люди (батьки, дружина, чоловік, сестри, брати, друзі), або просто людина, яка зустрілась в житті, наші діти. Значимий інший і його точка зору на світ, тобто його ментальна модель, взаємодіє, «б'ється» об нашу ментальну модель, переплітається з нею. Отже, модель значущого іншого або просто значимий інший - це третя складова ментальної моделі світу, про яку я хотіла вам сказати (крім смислу життя і просторово-часових координат).

Але на якому рівні роль значущого іншого в цій моделі, якої потужності цей вплив? Про це говорить така річ, як те, що ці впливи тривають і формують наші погляди на життя, на нашу ментальну модель дуже часто навіть після смерті значимого близького, бо з нами залишаються його погляди на світ.

ПРИКЛАД

Я дуже люблю цей приклад. Я працювала з соціальними працівниками, які, в свою чергу, працювали з людьми похилого віку. Дуже старими людьми. Це було якийсь час назад. Ось що розповіла одна з цих соціальних працівників.

Дуже стара жінка, дуже літня, живе одна, і їй пропонують в туалеті для зручності зробити поручні. Безкоштовно. Вона живе в дуже старій (як зараз кажуть, «убитій») квартирі, але відмовляється від цієї пропозиції. Чим же це викликано? Вона каже, що колись її нині померлий чоловік сам клав у цьому туалеті кахель, а в той час було дуже важко дістати кахель. Вона каже, що в цьому туалеті є труба, за яку вона тримається, і це її влаштовує. Соціальний працівник довго пояснювала цій жінці, що ця послуга буде безкоштовною, що кахель не розіб'ється, що їй так буде зручніше і безпечніше. Бабуся, зрештою, погодилася, але це було наступного дня. Що ж відбулося за ніч?

Наступного дня вона сказала: «Знаєте, я вчора поставила перед собою фотографію чоловіка і запитала його думку на цю тему, і він мені відповів, що нашій трубі (за яку я трималася) вже 40 років і потрібно погоджуватися на поручні». Ось що означають значущі близькі! Думка її чоловіка, нехай навіть сфантазована нею самою, але, напевно, якимось чином адаптована на ґрунті її розуміння цієї людини, зіграла тут вирішальну роль.

Отже, інтелект працює на те, що ми будуємо свою ментальну модель в глобальному розумінні, яке залежить від сенсу життя, просторово-часових координат і значущих інших.

Підсумковий тест

Питання 1.

Що таке коаліційований (інтегрований) інтелект?

Виберіть одну відповідь:

a. Це те ж саме, що мислення.

b. Інтелект, в якому специфічні когніції і метакогніції взаємодіють для вирішення певної задачі

с. Інтелект, злитий з особистістю суб'єкта

Питання 2.

Охарактеризуйте узагальнену структуру ментальної моделі світу.

Виберіть одну відповідь:

a. Просторово-часові координати, вік, сенс життя

b. Просторово-часові координати, сенс життя, ментальна модель значущого іншого

с. Просторово-часові координати, сенс життя, професія

Питання 3.

Чому на нашу ментальну модель світу впливає модель світу значущого іншого?

Виберіть одну відповідь:

a. Тому, що ми всі відповідальні один за одного

b. Тому, що ми несаможиттєві в своїх життєвих рішеннях, боїмося їх приймати і хочемо перекласти відповідальність на іншого

с. Значимий інший тому і значущий для нас, що ми враховуємо (поважаємо) його ментальну модель світу (і навпаки)

Питання для самоконтролю

1. Подумайте, чи можна розвивати інтелект, або у кожного свій вроджений рівень (коефіцієнт) інтелекту?

Домашнє завдання

1. Чи згодні Ви з точкою зору на інтелект і ментальну модель світу, запропонованою в курсі? Якщо ні, то обґрунтуйте, чому.

2. Подивіться, будь ласка, обговорення на сайті «Сенс життя» (zpsy.ru). Прокоментуйте його в нашій закритій групі (протягом 2-3 днів після проходження заняття).

3. Підготуйтеся до децентрованої дискусії на ФБ в закритій групі (дата і час будуть повідомлені додатково). Обміркуйте і запропонуйте тему. Після закінчення дискусії для її учасників буде відкритий доступ до матеріалів

дискусії про гроші, яка відбулася в «живому» форматі (обговорювалися дві протилежні точки зору: «гроші - це зло» і «гроші - це добро»). .

Висновки. З метою дослідження структури та саморозвитку інтелекту він визначається як цілісне (інтегральне) психічне утворення, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу шляхом постановки і розв'язування задач. Інтелект має міжкогнітивну і метакогнітивну природу і різні модальності залежно від конкретних поставлених задач і особливостей контексту, в якому вони здійснюються. Інтелект як психічне утворення детермінують базові когніції, однак він включає також і метакогніції (метакогнітивні інтегратори), серед яких основні - це інтелектуальна ініціація, рефлексія, децентрація, інтелектуальні стратегії, здатності та компетентності. Критеріями інтелектуального саморозвитку є ампліфікація та перетворення ментальних моделей світу, структурно-функціональне коаліціювання (інтеграція) інтелекту, якісні зміни у змісті та наборі інтелектуальних дій, підсилення інтерпретаційних та реінтерпретаційних можливостей суб'єкта. Можна вважати, що розвиток інтелекту дорослого виступає як ментально самодетермінований і власними, самостійно поставленими задачами ініційований, процес, тобто як саморозвиток.

У наданих фрагментах дистанційного курсу «Інтелектуально-творчий тренінг дорослих» проілюстровані основні етапи навчального модулю курсу, серед яких визначення мети заняття, коротке резюме змісту попередніх або попереднього модуля, а також запитання та коментарі до нього, основний зміст уроків (лекції, аудіо та відеоматеріали, інтерактивні заняття, приклади обговорення у живому форматі та ін.), підсумковий тест (не дозволяє рухатися далі, якщо не є вірно виконаним), контрольні запитання і завдання для самоконтролю, домашнє завдання, тобто завдання для роботи між модулями.

Список використаних джерел

1. Асмус В. Ф. Историко-философские этюды. М., 1984.

2. Зинченко В.П. Наука о мышлении (ч.2) / В.П.Зинченко // Психологическая наука и образование - 2002, № 2 - С. 5-20.
3. Дистанційне навчання: психологічні засади: монографія / [М.Л.Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І.Жалдак та ін.]; за ред.. М.Л. Смульсон, – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 240 с
4. Карпов А.В. Психология сознания : Метасистемный подход./ А.В.Карпов – М.: РАО, 2011. – 1088 с.
5. Корнилов Ю.К. На пути к психологии практического мышления./ Ю.К.Корнилов – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2014. – 407 с.
6. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии / Г.С. Костюк // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1969. – С. 118–152.
7. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
8. Пьянкова С.Д. Нелинейность развития как психологический феномен и литературный мотив [Электронный ресурс] / С.Д. Пьянкова // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2009. N 1(3). URL: <http://psystudy.ru>
9. Смульсон М.Л. Интеллект і ментальні моделі світу / М.Л.Смульсон // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. Тематичний випуск “Сучасні дослідження когнітивної психології” – Острого: Вид-во Національного університету “Острого”, 2009. – Вип.12. – С. 38 – 49.
10. Смульсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту: монографія / Смульсон М.Л. – К.: Нора-Друк, 2003. – 298 с.
11. Смульсон М. Л., Лотоцька Ю. М., Назар М. М. та ін. Концепція інтелектуального розвитку дорослих у віртуальному освітньому просторі [Електронний ресурс] / М. Л. Смульсон, Ю. М. Лотоцька, М. М. Назар та ін. // Технології розвитку інтелекту. – К., 2012, – № 3. – Режим доступу: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/54

12. Стернберг Р. (ред.) Практический интеллект./ Р.Стернберг Р. – СПб., 2002.
13. Теплов Б.М. Ум полководца. / Б,М.Теплов // Проблемы индивидуальных различий. – М.: АПН РСФСР, 1961. – С.252 – 344.
14. Холодная М.А. Структурно-интегративная методология в исследовании интеллекта. / М.А.Холодная. [Электронный ресурс] Режим доступа www.ipras.ru/engine/documents/document3354.pdf.
15. Щукина М.А. Направления исследований саморазвития личности в современной зарубежной психологии / М.А.Щукина // Вопр. Психологии. – 2014, №4. – С. 94 – 105.
16. Mitchell G. Adult intellectual development / G.Mitchell [Электронный ресурс] Режим доступа www.trans4mind.com

References transliterated

1. Asmus V. F. Istoriko-filosofskie etyudy. M., 1984.
2. Zinchenko V.P. Nauka o myshlenii (ch.2) / V.P.Zinchenko // Psihologicheskaja nauka i obrazovanie - 2002, № 2 - S. 5-20.
3. Dystancijne navchannya: psihologichni zasady: monografiya / [M.L.Smul'son, Yu.I. Mashbyts', M.I.Zhaldak ta in.]; za red.. M.L. Smul'son, – Kirovograd : Imeks-LTD, 2012. – 240 s
4. Karpov A.V. Psihologija soznaniya : Metasistemnyi podhod./ A.V.Karpov – M.: RAO, 2011. – 1088 s.
5. Kornilov Yu.K. Na puti k psihologii prakticheskogo myshlenija./ Yu.K.Kornilov – M.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2014. – 407 s.
6. Kostiuk G.S. Princip razvitija v psihologii / G.S. Kostjuk // Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii. – M.: Nauka, 1969. – S. 118–152.
7. Maksymenko S.D. Geneza zdijsnennya osobystosti / S. D. Maksymenko. – K. : Vydavnytstvo TOV «KMM», 2006. – 240 s.

8. P'jankova S.D. Nelinejnost' razvitija kak psihologicheskij fenomen i literaturnyj motiv [Jelektronnyj resurs] / S.D. P'jankova // Psihologicheskie issledovanija: jelektron. nauch. zhurn. 2009. N 1(3). URL: <http://psystudy.ru>
9. Smul'son M.L. Intelekt i mental'ni modeli svitu / M.L.Smul'son // Naukovi zapysky. Seriya "Psihologiya i pedagogika". Tematychnyj vypusk "Suchasni doslidzhennya kognityvnoi psihologii" – Ostrog: Vyd-vo Natsional'nogo universytetu "Ostrog", 2009. – Vyp.12. – S. 38 – 49.
10. Smul'son M.L. Psihologiya rozvytku intelektu: monografiya / Smul'son M.L. – K.: Nora-Druk, 2003. – 298 s.
11. Smul'son M. L., Lotots'ka Yu. M., Nazar M. M. ta in. Kontsepsiya intelektual'nogo rozvytku doroslyh u virtual'nomu osvitr'omu prostori [Elektronnyj resurs] / M. L. Smul'son, Yu. M. Lotots'ka, M. M. Nazar ta in. // Tehnologii rozvytku intelektu. – K., 2012, – № 3. – Rezhym dostupu: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/54
12. Sternberg R. (red.) Prakticheskij intellekt./ R.Sternberg R. – SPb., 2002.
13. Teplov B.M. Um polkovodca. / B,M.Teplov // Problemy individual'nyh razlichij. – M.: APN RSFSR, 1961. – S.252 – 344.
14. Holodnaja M.A. Strukturno-integrativnaja metodologija v issledovanii intellekta. / M.A.Holodnaja. [Elektronnij resurs] Rezhim dostupu www.ipras.ru/engine/documents/document3354.pdf.
15. Shhukina M.A. Napravlenija issledovanij samorazvitija lichnosti v sovremennoj zarubezhnoj psihologii / M.A.Shhukina // Vopr. Psihologii. – 2014, №4. – S. 94 – 105.
16. Mitchell G. Adult intellectual development / G.Mitchell [Elektronnij resurs] Rezhim dostupu www.trans4mind.com

---

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2015 Smulson Maryna Lazarivna Смутьсон Марина Лазарівна

Отримано: 11.05.2015

TECHNOLOGIES OF INTELLECT DEVELOPMENT Vol. 1 No. 9 (2015)

ISSN 2223-0521 <https://psytir.org.ua/>

Відрецензовано: 25.05.2015

Опубліковано: 07.07.2015

